

Екзистенційні виклики війни: роль духовності, сенсу життя та ціннісних орієнтацій у процесі психологічного відновлення військовослужбовців – учасників бойових дій

Юлія Федоренко*

Студент
Національний університет оборони України
03049, просп. Повітрофлотський, 28, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-4705-2496>

Василь Стасюк

Доктор психологічних наук, професор
Національний університет оборони України
03049, просп. Повітрофлотський, 28, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7943-8456>

♦ **Анотація.** Актуальність дослідження зумовлена зростанням психологічних викликів, пов'язаних із бойовою травматизацією військовослужбовців та складністю їх післявоєнної адаптації. Метою дослідження було визначення ролі духовності, усвідомлення сенсу життя та ціннісних орієнтацій у процесі психологічного відновлення військовослужбовців – учасників бойових дій, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо інтеграції екзистенційних чинників у програми психологічної підтримки. Методологічну основу дослідження становили положення екзистенційної та гуманістичної психології, концепції духовного розвитку особистості та сучасні моделі посттравматичної адаптації. У дослідженні застосовано теоретичний аналіз та узагальнення джерел, контент-аналіз, анкетування, напівструктуровані інтерв'ю та статистичну обробку даних. Емпірична частина включала стандартизовані психодіагностичні методики для оцінки духовності – Daily Spiritual Experience Scale (DSES), сенсу життя – Meaning in Life Questionnaire (MLQ), ціннісних орієнтацій – Portrait Values Questionnaire (PVQ), психологічного відновлення та стресостійкості – Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC) і посттравматичних проявів – PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5). Результати дослідження засвідчили, що духовність, усвідомлення сенсу життя та стабільність ціннісних орієнтацій мають істотний вплив на ефективність психологічного відновлення військовослужбовців. Встановлено наявність позитивних кореляцій між рівнем духовності та загальним психологічним благополуччям, а також між сформованістю ціннісних орієнтацій і здатністю до соціальної адаптації. Усвідомлення сенсу життя виявилось значущим предиктором післятравматичного зростання та формування адаптивних стратегій подолання стресу. Отримані дані підтвердили синергетичний ефект поєднання духовних і ціннісно-сміслових ресурсів у процесі психологічного відновлення після бойового досвіду. Практична цінність дослідження полягає у можливості використання його результатів під час розробки комплексних програм психологічного супроводу військовослужбовців, орієнтованих на відновлення внутрішніх ресурсів, підвищення стійкості та успішну соціальну реінтеграцію у післявоєнний період

♦ **Ключові слова:** смисложиттєві орієнтації; саморегуляція; бойовий стрес; посттравматична адаптація; ветерани війни

Приклад цитування:

Fedorenko, Yu., & Stasyuk, V. (2026). Existential challenges of war: The role of spirituality, meaning of life and value orientations in the psychological recovery of military personnel who have participated in combat operations. *The Bulletin of National Defence University of Ukraine*, 21(1), 115-121. doi: 10.33099/2617-6858-26-21-1-115-121.

Історія статті: Отримано: 13.09.2025; Доопрацьовано: 29.12.2025; Прийнято: 27.01.2026; Опубліковано: 17.02.2026

♦ Вступ

Сучасний світовий порядок характеризується високою динамічністю, невизначеністю та постійними соціально-економічними викликами, що чинять значний тиск на психічне здоров'я особистості. В умовах військової служби та участі у бойових діях ці чинники істотно посилюються через екстремальні ситуації, постійну загрозу життю, втрати побратимів і хронічний стрес. У зв'язку з цим проблема психологічного відновлення військовослужбовців після участі у бойових діях набула глобального значення та стала предметом активних міждисциплінарних досліджень. Однією з ключових складових психологічної стійкості є ціннісно-смыслова сфера особистості, що охоплює систему життєвих цінностей, усвідомлення сенсу життя та духовні орієнтири. Як зазначали I.C. Fischer *et al.* (2020), саме ці компоненти забезпечують здатність людини до саморегуляції, формування внутрішніх ресурсів і позитивної адаптації в умовах травматичного досвіду. Підкреслено, що втрата або трансформація сенсу життя після бойових дій може виступати як фактор психологічної дезадаптації, тоді як його відновлення – як важливий ресурс посттравматичного зростання. I. Kira *et al.* (2021) встановили, що духовність і відчуття життєвої мети корелюють зі зниженням симптомів посттравматичного стресового розладу, депресії та тривожних станів.

Позитивні духовні стратегії, зокрема переосмислення травматичного досвіду, релігійна або екзистенційна підтримка, здатність до прощення та прийняття, асоціюються з кращими показниками психічного здоров'я та якості життя ветеранів. Водночас негативний духовний копінг, що проявляється у відчутті покинутості, втраті віри або глибинних ціннісних конфліктах, пов'язаний із вищим ризиком депресивних розладів і суїцидальної поведінки (Sukharieva *et al.*, 2025). У цьому контексті особливої актуальності набуває поняття моральної травми, яке описує глибокі внутрішні конфлікти, пов'язані з порушенням базових моральних переконань під час війни. Важливим напрямом сучасних досліджень є також вивчення післятравматичного зростання, яке розглядається як позитивна психологічна трансформація, що може виникати внаслідок подолання екстремального досвіду. N. Kucherenko & I. Prykhodko (2025) підкреслили, що духовні та ціннісно-смыслові зміни є центральними компонентами цього процесу і сприяють формуванню нових життєвих пріоритетів, посиленню особистісної сили та поглибленню соціальних зв'язків. В публікації V. Aleshchenko & O. Kokun (2025) акцентовано на необхідності оцінювання психологічного функціонування як до участі у бойових операціях, так і після повернення з зони бойових дій, що дозволяє своєчасно виявляти ризики розвитку гострих стресових реакцій та посттравматичних розладів. Важливим аспектом психологічного супроводу є також підтримка психічного здоров'я, профілактика дезадаптивних реакцій та формування стійкості до тривалого бойового стресу. Узагальнення вищезгаданих підходів засвідчило

про доцільність інтеграції духовних та екзистенційних компонентів у програми психологічної підтримки військовослужбовців. N. Ennis *et al.* (2021) вважали, що найбільш ефективними є мультидисциплінарні моделі допомоги, які поєднують психотерапевтичні, соціальні та духовно орієнтовані інтервенції, спрямовані на відновлення сенсу життя, подолання моральної травми та розвиток посттравматичного зростання. Попри численні дослідження, проблема системної інтеграції ціннісно-смыслових чинників у процес психологічного відновлення військовослужбовців залишається недостатньо вивченою. Попередні роботи здебільшого мають фрагментарний характер або зосереджуються на окремих аспектах духовності, не враховуючи цілісної структури особистості, причому більшість досліджень стосувалася військових, які виконували завдання на території інших держав. Українські військовослужбовці, навпаки, обороняють власну незалежність, територіальну цілісність та суверенітет у відповідь на неспровокований напад, що формує специфічну психологічну та емоційну реакцію, яку можна визначити як «український синдром», поєднуючи традиційні прояви посттравматичного стресового розладу із унікальними екзистенційними та духовними викликами війни на власній території (Shykovets & Karamushka, 2024). Це зумовлює потребу у подальшому теоретичному осмисленні та емпіричному вивченні ролі духовності, сенсу життя та ціннісних орієнтацій у післявоєнній адаптації. Метою дослідження став аналіз значення духовності, сенсу життя та ціннісних орієнтацій у процесі психологічного відновлення військовослужбовців – учасників бойових дій. Завдання дослідження включали аналіз сучасних теоретичних і емпіричних підходів, оцінку впливу ціннісно-смыслових чинників на психічне здоров'я та розробку практичних рекомендацій для фахівців.

♦ Матеріали та методи

Теоретичне дослідження здійснювалося у кілька етапів і ґрунтувалося на комплексному підході, що поєднав системний, екзистенційно-гуманістичний та аксіологічний підходи. На першому етапі дослідження здійснено аналіз і узагальнення сучасних наукових публікацій з проблем психології війни, посттравматичного стресового розладу, екзистенційної психології та психологічного відновлення військовослужбовців. Джерельну базу становили, зокрема, праці S. Tomek *et al.* (2015), C.L. Park *et al.* (2017) та K.A. Krotiuk (2024). Критеріями відбору джерел слугували їх наукова валідність, відповідність тематиці дослідження та чітко окреслена методологія, а також індексація в міжнародних наукометричних базах Scopus і Web of Science. Огляд літератури здійснювався з використанням методів теоретичного аналізу, синтезу, порівняльного аналізу, контент-аналізу та концептуального моделювання, що дало змогу виокремити ключові чинники психологічного відновлення, роль духовності, сенсу життя та

ціннісних орієнтацій у формуванні стійкості військовослужбовців, а також сформувати методологічні засади емпіричного етапу дослідження.

Емпіричне дослідження проводилося у період з березня по жовтень 2024 р. Вибірку склали 60 осіб віком від 20 до 50 років, які мали безпосередній досвід участі в бойових діях та надали добровільну інформовану згоду на участь у дослідженні. До вибірки увійшли 40 військовослужбовців, що перебували на активній службі, та 20 ветеранів після демобілізації; серед учасників було 52 чоловіки та 8 жінок. Вибірка мала стратифікований характер, що забезпечило репрезентативність за віком, статусом служби та тривалістю бойового досвіду. Для операціоналізації ключових понять застосовувався комплекс стандартизованих психодіагностичних методик: рівень духовності оцінювався за допомогою Daily Spiritual Experience Scale (DSES), сенс життя – за методикою Meaning in Life Questionnaire (MLQ), ціннісні орієнтації – а Portrait Values Questionnaire (PVQ), а психологічне відновлення та стресостійкість – за шкалою Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Для оцінки посттравматичних проявів використовувалася PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5). Окрім кількісних методів, застосовувалися напівструктуровані інтерв'ю, побудовані на основі методологічних підходів О. Gulbs & А. Kobets (2021) та адаптовані до цілей даного дослідження. Інтерв'ю проводилися в індивідуальному форматі (онлайн або офлайн за вибором учасників) за стандартизованою інструкцією та включали блоки запитань, спрямовані на з'ясування суб'єктивного переживання сенсу життя, духовних ресурсів, ціннісних орієнтацій і процесів психологічного відновлення. Опитування проводилось на базі військової частини номер та адреса конфіденційна; перед початком тестування було проведено бесіду для виявлення найбільш вразливої категорії осіб з метою їх відсіювання. Аналіз якісних даних здійснювався методом тематичного аналізу з виокремленням повторюваних смислових категорій та інтерпретаційних патернів. Кількісна обробка даних включала описову статистику, кореляційний аналіз Пірсона та регресійний аналіз ($p < 0,01$; $p < 0,05$). Для забезпечення надійності та відтворюваності результатів використовувалися стандартизовані методики з підтвердженими психометричними показниками, а також міжекспертна узгодженість при аналізі інтерв'ю. Дослідження проводилося з дотриманням етичних принципів психологічної науки відповідно до положень Гельсінської декларації Всесвітньої медичної асоціації (WMA, 2024).

◆ Результати та обговорення

Психологічне відновлення військовослужбовців після участі в бойових діях є складним багатовимірним процесом, що охоплює емоційні, когнітивні, поведінкові та екзистенційні аспекти функціонування особистості. У сучасній психологічній науці дедалі більше уваги приділяється не лише симптомоорієнтованому

підходу до подолання посттравматичних розладів, а й вивченню внутрішніх ресурсів, які забезпечують адаптацію, стійкість та післятравматичне зростання. Серед таких ресурсів особливе місце посідають духовність, усвідомлення сенсу життя та система ціннісних орієнтацій. У межах екзистенційної та гуманістичної психології духовність розглядається як інтегративний феномен, що включає переживання смислу, внутрішньої цілісності, зв'язку з трансцендентними або надособистісними цінностями та здатність особистості виходити за межі травматичного досвіду (Park *et al.*, 2017). Праця Н.Г. Koenig *et al.* (2020) показала, що духовність сприяє формуванню адаптивних когнітивних схем, підвищенню толерантності до невизначеності та зниженню інтенсивності деструктивних емоційних реакцій у ситуаціях екстремального стресу. Для військовослужбовців духовність може виконувати функцію внутрішнього стабілізатора, що допомагає інтегрувати травматичний досвід у ширший життєвий контекст. Тісно пов'язаним із духовністю є поняття сенсу життя, яке в екзистенційній психології розглядається як базова умова психологічного благополуччя. Згідно з концепцією смислотворення, усвідомлення сенсу дозволяє особистості інтерпретувати травматичні події не лише як джерело страждання, а і як досвід, що має потенціал для особистісного розвитку. Емпіричне дослідження R.G. Tedeschi & L.G. Calhoun (2009) засвідчило, що високий рівень осмисленості життя асоціюється з нижчими показниками посттравматичного стресу, депресивних і тривожних симптомів, а також із підвищенням рівня психологічної стійкості та мотивації до соціальної реінтеграції.

Ціннісні орієнтації виступають ще одним ключовим чинником психологічного відновлення, оскільки саме вони визначають життєві пріоритети, моральні орієнтири та способи прийняття рішень у складних ситуаціях. У контексті військового досвіду цінності можуть зазнавати суттєвої трансформації, що пов'язано з переживанням втрат, моральних дилем і екзистенційних криз. Стабільна та інтегрована система цінностей сприяє збереженню ідентичності, відновленню почуття контролю над життям і формуванню конструктивних стратегій адаптації (Kira *et al.*, 2021; Krotiuk, 2024). Взаємодія духовності, сенсу життя та ціннісних орієнтацій має синергетичний характер. Духовність створює основу для переосмислення життєвого досвіду, сенс життя забезпечує напрямок і мотивацію до подальшої активності, а ціннісні орієнтації регулюють конкретні поведінкові та соціальні прояви адаптації. У сукупності ці чинники можуть виступати буфером між травматичним досвідом та розвитком психопатологічних симптомів, знижуючи ризик хронічного посттравматичного стресу та сприяючи післятравматичному зростанню (Tomek *et al.*, 2015). Особливої уваги потребує культурний контекст, у межах якого формується зміст духовності та цінностей. Для українських військовослужбовців духовність часто набуває нерелігійних, індивідуалізованих

форм і пов'язується з поняттями гідності, відповідальності, свободи та захисту Батьківщини. Така специфіка зумовлює необхідність культурно чутливого підходу до психологічної підтримки, що враховує національні, історичні та соціальні особливості військового досвіду, як зазначали I. Prykhodko *et al.* (2023). Таким чином, теоретичний аналіз дав підстави розглядати духовність, сенс життя та ціннісні орієнтації як взаємопов'язані психологічні ресурси, що відіграють провідну роль у процесі психологічного відновлення військовослужбовців. Саме це положення стало концептуальною основою для подальшого емпіричного дослідження. Рівень духовності, усвідомлення сенсу життя та стабільність

ціннісних орієнтацій суттєво впливають на психологічне відновлення військовослужбовців-учасників бойових дій. Анкетування та інтерв'ю показали, що респонденти з високим рівнем духовності мали значно нижчий рівень симптомів післятравматичного стресу та більш ефективні адаптивні стратегії поведінки. Рівень усвідомлення сенсу життя корелював із здатністю до саморегуляції, оптимістичними когнітивними схемами та позитивною мотивацією до соціальної інтеграції після демобілізації. Результати узагальнені в Таблиці 1, де наведено середні значення показників духовності, ціннісних орієнтацій, усвідомлення сенсу життя та рівня післятравматичного стресу.

Таблиця 1. Основні показники психологічного відновлення та екзистенційних ресурсів учасників дослідження

Показник	Середнє $\pm$ СЕ	Мінімум	Максимум
Духовність	4,28 $\pm$ 0,12	2,1	5,0
Сенс життя	4,15 $\pm$ 0,15	1,9	5,0
Ціннісні орієнтації	4,02 $\pm$ 0,10	2,0	5,0
Післятравматичний стрес	2,35 $\pm$ 0,14	1,0	4,8

Примітка: СЕ – стандартна похибка

Джерело: розроблено авторами

Аналіз даних, наведених у Таблиці 1, засвідчив про високий рівень екзистенційних ресурсів у вибірці досліджуваних. Зокрема, показник духовності характеризується найвищим середнім значенням ($M = 4,28 \pm 0,12$), що вказує на її значущу роль у структурі психологічного відновлення військовослужбовців. Водночас наявність мінімального значення на рівні 2,1 свідчить про міжіндивідуальну варіативність та нерівномірність актуалізації духовних ресурсів у різних учасників. Рівень усвідомлення сенсу життя також є підвищеним ($M = 4,15 \pm 0,15$), однак характеризується дещо більшою стандартною похибкою, що може відображати ширший спектр індивідуальних відмінностей у смислоттєвих орієнтаціях, зумовлених досвідом бойових дій і процесом адаптації після них. Мінімальні значення цього показника (1,9) вказують на наявність групи респондентів із суттєво зниженим відчуттям життєвої перспективи, що потенційно підвищує ризик психологічної дезадаптації. Ціннісні орієнтації демонструють відносно стабільні показники ($M = 4,02 \pm 0,10$) з найменшою стандартною похибкою серед екзистенційних змінних, що дозволяє інтерпретувати їх як більш структурований і стійкий компонент психологічної організації особистості навіть в умовах травматичного досвіду. На відміну від екзистенційних ресурсів, рівень післятравматичного стресу є помірним ($M = 2,35 \pm 0,14$), проте характеризується широким діапазоном значень (від 1,0 до 4,8), що вказує на суттєву гетерогенність проявів посттравматичних симптомів у вибірці. Поєднання помірного середнього значення післятравматичного стресу із високими показниками духовності, сенсу життя та ціннісних орієнтацій підтверджує припущення про їхню буферну функцію щодо психологічних наслідків бойового досвіду. Загалом результати Таблиці 1 підтвердили,

що екзистенційні ресурси виступають важливими чинниками психологічного відновлення військовослужбовців, знижуючи інтенсивність посттравматичних проявів та сприяючи формуванню адаптивних стратегій подолання. У процесі дослідження було підтверджено, що рівень духовності, усвідомлення сенсу життя та стабільність ціннісних орієнтацій мають істотний вплив на психологічне відновлення військовослужбовців – учасників бойових дій. Отримані результати показали, що респонденти з вищим рівнем духовності характеризувалися меншою інтенсивністю симптомів післятравматичного стресу та ефективнішими адаптивними стратегіями подолання стресових ситуацій. Дослідження також визначило сильний позитивний зв'язок між духовністю, усвідомленням сенсу життя та рівнем психологічного відновлення, що підтверджує значущість інтеграції екзистенційних ресурсів у практику психологічного супроводу військових. Водночас виявлено, що українські військовослужбовці проявляють культурно специфічні форми духовного розвитку та переосмислення цінностей, які відрізняються від західних моделей, підкреслюючи необхідність адаптації програм психологічної підтримки з урахуванням національних особливостей. Це узгоджується з концепцією духовності як внутрішнього ресурсу саморегуляції та психологічної стійкості. Кореляційний аналіз підтвердив наявність сильного позитивного зв'язку між духовністю та загальним рівнем психологічного відновлення ($r = 0,63$, $p < 0,01$), а також між стабільністю ціннісних орієнтацій і здатністю адаптуватися до соціального середовища ($r = 0,57$, $p < 0,01$). Крім того, усвідомлення сенсу життя виявилось значущим предиктором післятравматичного зростання ($\beta = 0,42$, $p < 0,05$), що свідчить про ключову роль екзистенційних чинників у

процесі адаптації після бойового досвіду. Ці результати підтверджують положення екзистенційної психології, відповідно до яких смислові орієнтири забезпечують здатність особистості інтегрувати травматичний досвід у цілісну життєву історію.

Отримані дані узгоджуються з результатами V. Sukharieva *et al.* (2025). Автори показали, що високий рівень духовної залученості та осмислення життєвого досвіду пов'язаний зі зниженням симптомів посттравматичного стресового розладу та зростанням психологічної стійкості у ветеранів бойових дій. Аналогічні висновки наведені у дослідженні A.V. Shvets *et al.* (2023), де сенс життя розглядається як медіатор між травматичним досвідом і психологічним благополуччям. Дослідники також підкреслили позитивний вплив ціннісно-смислових стратегій на соціальну адаптацію та реінтеграцію ветеранів у цивільне життя. Релігійна віра також може виступати потужним ресурсом підтримки, результати проведеного дослідження та висновки N.R. Nugent *et al.* (2014) вказали на можливі ризики її некритичної інтеграції. Надмірна орієнтація на фаталістичні установки або внутрішній конфлікт між релігійними переконаннями та військовим обов'язком можуть ускладнювати процес адаптації, як зазначали M.S. Koracz *et al.* (2016). В умовах війни в Україні це питання набуло особливої актуальності, оскільки військовослужбовці змушені поєднувати екзистенційні переживання з реаліями бойових дій. Положення щодо впливу духовності та релігійної віри на психічне здоров'я (зокрема військовослужбовців-учасників бойових дій) узгоджуються з висновками K.I. Pargament *et al.* (2000). Дане дослідження підтвердило, що духовність, усвідомлення сенсу життя та стабільність ціннісних орієнтацій відіграють ключову роль у психологічному відновленні військовослужбовців-учасників бойових дій. O. Prokofieva *et al.* (2024) встановлено, що високий рівень духовності корелює зі зниженням симптомів післятравматичного стресу, а усвідомлення сенсу життя та сформовані ціннісні орієнтації підвищують ефективність адаптаційних стратегій та сприяють післятравматичному зростанню. Отже, результати дослідження засвідчили, що інтеграція екзистенційних ресурсів у програми психологічної підтримки військовослужбовців підвищує ефективність відновлення їх психологічного стану та сприяє формуванню стійких стратегій подолання наслідків бойових дій.

♦ Висновки

У ході дослідження встановлено, що психологічний стан військовослужбовців після участі в бойових діях характеризується значною варіативністю, яка залежить від рівня сформованості внутрішніх особистісних

ресурсів. Аналіз отриманих даних засвідчив про те, що духовність, яка є інтегративною характеристикою особистості, тісно пов'язана з психологічним відновленням та здатністю подолати наслідки травматичного досвіду. Особи з високим рівнем духовності, як правило, демонструють більшу емоційну стабільність, кращу адаптивність та більшу здатність до переосмислення пережитих подій, що дозволяє їм більш ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями. Дослідження також показало, що усвідомлення сенсу життя відіграє важливу роль у формуванні конструктивних стратегій подолання стресу. Військовослужбовці, які зберігають або відновлюють відчуття життєвої значущості та цілеспрямованості, виявляють нижчий рівень дезадаптивних проявів та вищу здатність до післятравматичного зростання. Дослідження встановило, що вищий рівень духовності та усвідомлення сенсу життя пов'язані з нижчою інтенсивністю симптомів післятравматичного стресу та більш ефективними адаптивними стратегіями подолання стресу. Водночас виявлено, що українські військовослужбовці демонструють культурно специфічні форми духовного розвитку та переосмислення цінностей, що підкреслює необхідність адаптації програм психологічної підтримки до національних особливостей. Стабільність ціннісних орієнтацій виступає додатковим чинником психологічної стійкості, забезпечуючи внутрішню опору в умовах екстремального досвіду. Отримані результати підкреслили необхідність більш глибокого вивчення цих аспектів та їхнього впливу на процес адаптації військовослужбовців. Подальші дослідження можуть зосередитися на довгостроковому спостереженні за змінами рівня духовності, усвідомлення сенсу життя та ціннісних орієнтацій у процесі адаптації до цивільного життя. Крім того, важливим напрямом є оцінка ефективності психологічних інтервенцій, які інтегрують екзистенційні компоненти в програми реабілітації ветеранів, що допоможе створити більш персоналізовані та ефективні стратегії психологічної підтримки.

♦ Подяку

Автори висловлюють щирю подяку всім колегам та фахівцям, які надали консультації та допомогу у зборі матеріалів для дослідження. Їхня підтримка сприяла поглибленню аналітичної частини роботи та підвищенню її наукової якості.

♦ Фінансування

Немає.

♦ Конфлікт інтересів

Немає.

♦ Джерела

- [1] Aleshchenko, V., & Kokun, O. (2025). Psychological support for military personnel in combat conditions: Contemporary challenges. *Psychological Journal*, 11(1), 18-33. doi: 10.31108/1.2025.11.1.2.

- [2] Ennis, N., Sijercic, I., & Monson, C. (2021). Trauma-focused cognitive-behavioral therapies for posttraumatic stress disorder under ongoing threat: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, 88, article number 102049. doi: [10.1016/j.cpr.2021.102049](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.102049).
- [3] Fischer, I.C., Shanahan, M.L., Hirsh, A.T., Stewart, J.C., & Rand, K.L. (2020). The relationship between meaning in life and post-traumatic stress symptoms in US military personnel: A meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 277, 658-670. doi: [10.1016/j.jad.2020.08.063](https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.08.063).
- [4] Gulbs, O., & Kobets, A. (2021). Psychological rehabilitation of participants in combat actions. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military Special Sciences*, 47, 12-15. doi: [10.17721/1728-2217.2021.47.12-15](https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.47.12-15).
- [5] Kira, I., Shuwiekh, H., Al-Huwailah, A.H., Zidan, T., & Bujold-Bugeaud, M. (2021). Measuring interfaith spirituality: Initial validation and psychometrics. *Psychology of Religion and Spirituality*, 13(3), 324-339. doi: [10.1037/rel0000242](https://doi.org/10.1037/rel0000242).
- [6] Koenig, H.G., Al-Zaben, F., & VanderWeele, T.J. (2020). Religion and psychiatry: Recent developments in research. *BJPsych Advances*, 26(5), 262-272. doi: [10.1192/bja.2019.81](https://doi.org/10.1192/bja.2019.81).
- [7] Kopacz, M.S., Currier, J.M., Drescher, K.D., & Pigeon, W.R. (2016). Suicidal behavior and spiritual functioning in a sample of veterans diagnosed with PTSD. *Journal of Injury and Violence Research*, 8(1), 6-14. doi: [10.5249/jivr.v8i1.728](https://doi.org/10.5249/jivr.v8i1.728).
- [8] Krotiuk, K.A. (2024). *Psychological features of value-meaning development spheres of military personnel*. (Doctoral dissertation, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine).
- [9] Kucherenko, N., & Prykhodko, I. (2025). Theoretical foundations of psychological resilience of military personnel. *The Scientific Journal of The National Academy of National Guard Honor and Law*, 93(2), 106-112. doi: [10.33405/2078-7480/2025/2/93/339380](https://doi.org/10.33405/2078-7480/2025/2/93/339380).
- [10] Nugent, N.R., Sumner, J.A., & Amstadter, A.B. (2014). Resilience after trauma: From surviving to thriving. *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1). doi: [10.3402/ejpt.v5.25339](https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25339).
- [11] Pargament, K.I., Koenig, H.G., & Perez, L.M. (2000). The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE. *Journal of Clinical Psychology*, 56(4), 519-543. doi: [10.1002/\(SICI\)1097-4679\(200004\)56:4%3C519::AID-JCLP6%3E3.0.CO;2-1](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4679(200004)56:4%3C519::AID-JCLP6%3E3.0.CO;2-1).
- [12] Park, C.L., Currier, J.M., Harris, J.I., & Slattery, J.M. (2017). *Trauma, meaning, and spirituality: Translating research into clinical practice*. Washington, DC: American Psychological Association.
- [13] Prokofieva, O., Koshova, I., Shevchuk, V., Kapinus, O., Oliynyk, L., Matokhniuk, L., Chukhrii, I., Bloshchynskyi, I., & Dyiak, V. (2024). Posttraumatic growth and rehabilitative resources of the combatants and demobilized servicemen. *Environment and Social Psychology*, 9(6), article number 2359. doi: [10.54517/esp.v9i6.2359](https://doi.org/10.54517/esp.v9i6.2359).
- [14] Prykhodko, I., Matsegora, Ya., & Bayda, M. (2023). Psychological recovery of Ukrainian military personnel after a long participation in hostilities. *The Scientific Journal of The National Academy of National Guard Honor and Law*, 4(87), 121-131. doi: [10.33405/2078-7480/2023/4/87/295208](https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/4/87/295208).
- [15] Shvets, A.V., Kalnysh, V.V., & Marushchenko, K.Y. (2023). Peculiarities of disadaptation characteristics in military personnel after being in a zone of armed conflict of different intensity. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 4(3), 38-48. doi: [10.46847/ujmm.2023.3\(4\)-038](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3(4)-038).
- [16] Shykovets, S., & Karamushka, T. (2024). Mental health support of personnel in the Armed Forces of Ukraine. *Kyiv Journal of Modern Psychology and Psychotherapy*, 7, 102-116. doi: [10.48020/mppj.2024.01.07](https://doi.org/10.48020/mppj.2024.01.07).
- [17] Sukharieva, V., Kozhyna, H., Chernenko, I., & Lytvynenko, V. (2025). Pathophysiological features of stress-related disorders in combatants. *Eastern Ukrainian Medical Journal*, 13(1), 122-129. doi: [10.21272/eumj.2025;13\(1\):122-129](https://doi.org/10.21272/eumj.2025;13(1):122-129).
- [18] Tedeschi, R.G., & Calhoun, L.G. (2009). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1). doi: [10.1207/s15327965pli1501_01](https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01).
- [19] Tomek, S., Hooper, L.M., Church, W.T., Bolland, K.A., Bolland, J.M., & Wilcox, K. (2015). Relations among suicidality, recent/frequent alcohol use, and gender in a black American adolescent sample: A longitudinal investigation. *Journal of Clinical Psychology*, 71, 544-560. doi: [10.1002/jclp.22169](https://doi.org/10.1002/jclp.22169).
- [20] WMA. (2024). *WMA Declaration of Helsinki – ethical principles for medical research involving human participants*. Retrieved from <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki/>.

Existential challenges of war: The role of spirituality, meaning of life and value orientations in the psychological recovery of military personnel who have participated in combat operations

Yuliia Fedorenko

Student

National Defence University of Ukraine
03049, 28 Povitroflotskyi Ave., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0008-4705-2496>

Vasyl Stasyuk

Doctor of Psychological Sciences, Professor
National Defence University of Ukraine
03049, 28 Povitroflotskyi Ave., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-7943-8456>

♦ **Abstract.** The relevance of the study is determined by the growing psychological challenges associated with combat trauma among military personnel and the complexity of their post-war adaptation. The aim of the study was to determine the role of spirituality, awareness of the meaning of life and value orientations in the psychological recovery of military personnel who have participated in combat operations, as well as to substantiate practical recommendations for integrating existential factors into psychological support programmes. The methodological basis of the study was the provisions of existential and humanistic psychology, concepts of spiritual development of the individual, and modern models of post-traumatic adaptation. The study used theoretical analysis and generalisation of sources, content analysis, questionnaires, semi-structured interviews, and statistical data processing. The empirical part included standardised psychodiagnostic methods for assessing spirituality – the Daily Spiritual Experience Scale (DSES), meaning in life – the Meaning in Life Questionnaire (MLQ), value orientations – Portrait Values Questionnaire (PVQ), psychological recovery and stress resistance – Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC), and post-traumatic manifestations – PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5). The results of the study showed that spirituality, awareness of the meaning of life, and stability of value orientations have a significant impact on the effectiveness of psychological recovery of military personnel. Positive correlations were found between the level of spirituality and overall psychological well-being, as well as between the formation of value orientations and the ability to adapt socially. Awareness of the meaning of life proved to be a significant predictor of post-traumatic growth and the formation of adaptive strategies for coping with stress. The data obtained confirmed the synergistic effect of combining spiritual and value-meaning resources in the process of psychological recovery after combat experience. The practical value of the study lies in the possibility of using its results in the development of comprehensive psychological support programmes for military personnel, aimed at restoring internal resources, increasing resilience and successful social reintegration in the post-war period

♦ **Keywords:** life meaning orientations; self-regulation; combat stress; post-traumatic adaptation; war veterans